

tuinjournaal

Werken aan 'Tuinen
van de toekomst'

Pagina 8 en 9

Natuurlijke
bermborders: minder
arbeidsintensief

Pagina 14 en 15

De bewerkelijke
broderiepatronen van
Paleis Het Loo

Pagina 16 en 17

Natuurlijke
plantencombinaties
bij kwekerij Jacobs

Pagina 18 en 19

"Regelmaat is
minder werk"

Pagina 22 en 23

thema
tuinen &
onderhoud

DECEMBER 2015 - JAARGANG 32 - NUMMER 4

4

*Tuinen
& onderhoud*

TUINEN
NEDERLANDSE
STICHTING

De Beukenhof in Barneveld, tuin nr. 94 in de Open Tuinen Gids 2015.

De Murrenhof in Breukeleveen, tuin nr. 194 in de Open Tuinen Gids 2015.

Tuin in het bos in Maarheeze, tuin nr. 269 in de Open Tuinen Gids 2015.

De Nederlandse Tuinenstichting, opgericht in 1980, streeft naar het behoud van tuinen en parken die van belang zijn door vormgeving, beplanting, cultuurhistorisch karakter en ligging. De NTs voert hiertoe onderzoeken uit en geeft adviezen aan eigenaren, beheerders en overheden over planontwikkeling, herstel, beheer en aanpassingen.

Met hun financiële bijdrage ondersteunen onze donateurs de doelstelling van de Tuinenstichting: het beschermen van waardevol tuinhistorisch erfgoed. De NTs organiseert voor donateurs cursussen, excursies en inleidingen over aspecten van de tuinkunst, tuincultuur en tuin- en landschapsarchitectuur.

Donateurs ontvangen vier keer per jaar het Tuinjournaal en in maart de Open Tuinen Gids met een tuinpas waarmee de NTs-tuinen op de aangegeven data gratis te bezoeken zijn.

Meer informatie over de Nederlandse Tuinenstichting en haar activiteiten?

 Bezoek de website: www.tuinenstichting.nl;
 volg de Tuinenstichting op Twitter, of 'like' de Tuinenstichtingpagina op Facebook.

De jaarlijkse donatie voor particulieren bedraagt minimaal € 47,-, buitenland € 50,-; 5-jaars lidmaatschap € 188,-, dus 1 jaar gratis (buitenland € 200,-); 1 jaar junior/student € 30,- (kopie legitimatie meesturen). Het donateurschap geldt per kalenderjaar en wordt automatisch verlengd, tenzij de donateur opzegt vóór 1 november van het lopende jaar. Daarnaast kent de NTs geschenk- en bedrijfsdonateurschappen. Bij het bureau is informatie te verkrijgen over het doen van schenkingen en legaten.

Voorwoord

Tuinen en onderhoud

Het in stand houden van tuinen is arbeidsintensief en vraagt specifieke kennis en vakmanschap. In dit winternummer aandacht voor het onderhoud van tuinen.

Wie geen tijd kan of wil besteden aan vasteplantenborders, maar toch zo veel mogelijk bloemen in de tuin wil, kan een alternatieve bloemenborder overwegen, suggereert Éva Kovács. Maar dan wel op basis van een doordacht sortimentsplan.

Een goede planning door het jaar heen maakt het tuinieren ook makkelijker. Goed voorbeeld zijn de prachtige borders van de familie van Schelven in Terschuur. "Wat ik doe is niets bijzonders. Mijn stelling is: regelmaat is minder werk," legt Albertine van Schelven uit.

Hoe ga je om met een bewerkelijke tuinaanleg? De haagjes van de barokke broderieparterres in de tuin van Paleis Het Loo, voorheen *Buxus*, zijn vervangen door *Ilex crenata* 'Dark Green'.

Een mooie oplossing, maar het fijnere lijnenspel van de Ilexhaagjes vraagt om een andere aanpak van het onderhoud. En *Ilex* moet vaker worden gesnoeid. De tuindienst van het Loo ontwikkelde speciaal gereedschap om het onderhoud makkelijker te maken, ontdekte Martje van den Bosch.

Gelukkig wordt de historische tuin- en parkaanleg steeds vaker meegenomen bij de herbestemming van monumenten. 'Zonder park geen huis', signaleert Ronald van Immerseel in een visie van het Rijksvastgoedbedrijf op de herbestemming van Huis Doorn. Interessant is dat het Rijksvastgoedbedrijf het park hierin omschrijft als een 'levend, groen collectiestuk van rijksmuseum Huis Doorn' dat 'de bezoeker ook als zodanig kan beleven'. Een duidelijke erkenning dus voor de status van het groene erfgoed!

Historische parken staan ook op de kaart bij de provincie Zuid-Holland. Dit jaar is een onderzoeksproject gestart naar de vele parken die in de 19^e eeuw in Zuid-Holland zijn aangelegd door de diverse generaties Zocher. Door onvoldoende deskundig beheer maken de parken een sleetse indruk, waardoor de typerende ontwerpstyl van de Zochers is vervaagd. Voor de duurzame instandhouding van de parken bestaat een breed draagvlak onder de eigenaren, de betrokken overheden en deskundigen waaronder hoveniers, tuinhistorici en de Nederlandse Tuinenstichting. Een belangwekkend initiatief dat we in het Tuinjournaal graag volgen.

Marian Lenshoek
Hoofdredacteur

Onderzoek project Sociaal Tuinieren

Ter ondersteuning van haar project Sociaal Tuinieren wil de NTs onderzoek laten doen naar de historie van de buitenruimte in oude sociale woonwijken in Amsterdam. Bestaan er ontwerpen van de gemeenschappelijke tuinen en van het openbare groen? Hoe zagen de tuinen eruit en zijn er foto's te vinden? De onderzoeklocaties zijn gebonden aan de locaties waar het Sociaal Tuinieren-project actief is.

Het onderzoek kan worden uitgevoerd binnen het kader van een minor of major van de studierichtingen tuin- en landschapsarchitectuur, landschapsinrichting, stedenbouw of kunstgeschiedenis of verwante studies. Enige plantenkennis strekt tot aanbeveling. Naast de begeleiding van docenten van de studierichtingen is onderzoeksbegeleiding vanuit de NTs mogelijk.

Voor informatie: stuur een mail naar info@tuinenstichting.nl.

Lustrumevenement 35-jarig bestaan groot succes

Met ruim 200 deelnemers en tal van inspirerende sprekers kijken we met voldoening terug op ons lustrumevenement. Mede dankzij onze donateurs en vrijwilligers was deze dag een groot succes. Van de deelnemers en sprekers tijdens de paneldiscussie kregen we interessante suggesties, die we meenemen bij de koersbepaling en het nieuwe beleidsplan. We houden u op de hoogte.

Nieuw: Adviseur Groen Erfgoed

De rapporteurs van de Monumentencommissie doen belangrijk werk als meldpunt voor bedreigde tuinen en parken. Omdat zij in deze functie in de praktijk ook advies uitbrengen, is gekozen om de functietitel te wijzigen in Adviseur Groen Erfgoed.

Gift Rozen van Belmonte

Aan onze oproep geld te doneren voor de bijzondere rozencollectie van het Arboretum Belmonte in Wageningen is massaal gehoor gegeven. Tijdens het lustrumevenement werd bekend dat in totaal maar liefst € 3.000,- is gedoneerd; een mooi bedrag dat besteed gaat worden aan de instandhouding van deze bijzondere rozencollectie.

U kunt overigens nog steeds doneren op rekeningnummer: NL31 INGB 000 400 4980 van de Nederlandse Tuinenstichting o.v.v: Red de Rozen.

NTs inschakelen voor advies

Wist u dat u de Nederlandse Tuinenstichting kunt inschakelen bij actuele kwesties rond tuinen, parken en landgoederen? Bij de NTs zijn veel ter zake kundige vrijwilligers betrokken met expertise op diverse gebieden. Zo kunnen wij adviseren bij problemen rond bestemmingsplannen of andere planologische zaken, in procedures bij de Raad van State of overleggen met overheden. Schroom niet en neem contact met ons op via info@tuinenstichting.nl. Samen met u bekijken we op welke wijze we u kunnen helpen.

Monumentencommissie zoekt uitbreiding

De Monumentencommissie zet zich in voor de bescherming van groen erfgoed. Wij zoeken een nieuw MC-lid dat samen met twee andere MC-leden de contacten onderhoudt met de regionale adviseurs in het land. Geïnteresseerden met enige kennis/ervaring op het gebied van groen erfgoed kunnen contact opnemen met Willem Verhoeven (willem.verhoeven@home.nl) of Hanny van der Heide (hannyheide@gmail.com).

Voor meer informatie over de werkzaamheden van de MC zie: www.tuinenstichting.nl/bescherming-groen-erfgoed.

Madeleine van Bennekom overleden

Begin oktober overleed Madeleine van Bennekom op 94-jarige leeftijd. Vanaf eind jaren zestig creëerde zij in Domburg haar beroemd geworden tuin De Kempenhof, waarmee ze velen heeft geïnspireerd om te gaan tuinieren. Haar tuin was ook open voor onze donateurs.

Nieuw lid Excursiecommissie

“Tijdens de opleiding Groen Ruimtelijk Erfgoed heb ik veel tuinen, parken en landgoederen bezocht en steeds weer raakte ik onder de indruk van de bevlogen verhalen van tuineigenaren, bewoners en tuinmannen- en vrouwen. Verhalen die vertellen van de toewijding en liefde, maar ook vaak van de moeite en inspanning waarmee zij bezig zijn dit waardevol groen te behouden. Ik verheug mij er dan ook op om, samen met de andere commissieleden, excursies te organiseren voor de NTs-donateurs en hen te laten kennismaken met bijzondere tuinen en hun verhalen.”

Dieneke Onderdelinden

Hoofdredacteur Tuinjournaal gezocht

Voor het Tuinjournaal zoekt de redactie een nieuwe hoofdredacteur. Het betreft een functie op vrijwillige basis. Voor informatie kunt u contact opnemen met Marian Lenshoek: marian@lenshoek.com.

Kwekerijdag bij Jacobs in Vriescheloo

NTs-donateurs werden enthousiast ontvangen door Henk en Dori Jacobs op hun kwekerij, waar zij sinds 1987 planten zaaïen, stekken, scheuren en verzorgen. Jacobs is tevens collectiehouder van *Helenium* in Nederland. Een impressie van de Kwekerijdag leest u op pagina 18 en 19 van dit Tuinjournaal.

Sneeuwklokjes kijken

Tuinen en parken met sneeuwklokjes die tussen januari en maart open zijn, krijgen steeds meer belangstelling. Vanaf januari staat het overzicht van open tuinen op onze website: laat u inspireren!

NTs op Facebook, LinkedIn en Twitter

De NTs is al geruime tijd actief op LinkedIn, Facebook en Twitter. U kunt ons ook nieuws aanleveren dat wij (indien geschikt natuurlijk) plaatsen op onze social media.

Digitale nieuwsbrief

Wilt u onze digitale nieuwsbrief ontvangen? Stuur dan uw e-mailadres naar: info@tuinenstichting.nl.

Première promotiefilm

Op delustrumdag is een korte, inspirerende promotiefilm vertoond over waar de Nederlandse Tuinenstichting voor staat. De film is mogelijk gemaakt dankzij de gulle gift van een betrokken donateur. Paul E. Visser van Valentijn Studio's heeft de film geproduceerd. Kijk op onze website onder het kopje Actueel voor een link naar de film.

SAMEN WERKEN AAN ‘TUINEN VAN DE TOEKOMST’

Op een drukbezochte bijeenkomst in Wageningen vierde de Nederlandse Tuinenstichting op 26 september haar 35-jarig bestaan. Met inspirerende bijdragen van vier zeer uiteenlopende deelnemers aan het panel in de ochtend, een informatiemarkt en met middagpresentaties door zes gepassioneerde inleiders. Met waardering voor het werk van de NTs en met veel, vaak nieuwe, uitdagingen voor de toekomst.

Tekst: Marian Lenshoek Fotografie: Marleen Kooij

Eric-Jan Pleijster - landschapsarchitect; sinds 2006 mede-eigenaar van LOLA Landscape Architects, een bureau voor progressieve landschapsarchitectuur.

Erik A. de Jong - bijzonder hoogleraar Cultuur, Landschap en Natuur aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam (UvA).

Ann Meskens - studeerde wijsbegeerte en toegepaste ethiek aan de KU Leuven en de Universiteit van Nice. Ze is journalist en freelance auteur.

Beline Geertsema - voorzitter Nederlandse Tuinenstichting.

Kien van Hövell en NTs vice-voorzitter Hein Krantz.

Vlnr. Kien van Hövell, Eric-Jan Pleijster, Erik de Jong, Ann Meskens en Beline Geertsema.

Vier mensen met hele verschillende achtergronden gaven 's ochtends hun interpretatie van het begrip 'Tuinen van de toekomst'. Op deze dag wil de NTs een actieve discussie op gang brengen met het publiek en tussen de panelleden onderling. De Nederlandse Tuinenstichting wil mensen mobiliseren, door samen te werken aan 'Tuinen van de toekomst.'

Beline Geertsema (links) wordt door Kien van Hövell geïntroduceerd als: een 'buitenmens met liefde voor tuinen die de NTs tot grote hoogten heeft gebracht.'

"Openbaar of privé; het kan een park zijn om elkaar te ontmoeten, of privé. Een tuin is een plek om tot jezelf te komen, waar je je veilig voelt en stilte ervaart. Onze tuinen en parken zijn de parels van ons landschap."

Erik A. de Jong stelt dat tuinen worden getypeerd door 'dynamiek, veerkracht, verandering'. "Je kunt ze niet onder een glazen stolp stoppen. We hebben nieuwe visies nodig, historisch perspectief, regels en wetten en vooral ook fantasie."

Het publiek wisselde gedurende 2 minuten met elkaar een ervaring uit met een grote persoonlijke impact in relatie tot de natuur.

Voor **Erik-Jan Pleijster** is een tuin een 'poort'; een aanleiding voor mensen om zich te begeven in hun ideale wereld. Zijn droom is om Rotterdam een informele groenstructuur te geven door parken en braakliggend groen met elkaar te verbinden. In het open groen ziet hij 'stadslandbouw' ontstaan, spontaan ingevuld door inwoners en creatievelingen en toegestaan door de gemeente.

De prachtige bloemstukken waren samengesteld door **Martin de Ruiter** en **Ronald Talsma** van de tuin 'Warwinkel' in Zevenhuizen (tuin nr. 229 in de Open Tuinen Gids 2015).

Belangrijk voor de Nederlandse Tuinenstichting is breder draagvlak creëren voor groen. Overheden en organisaties zijn vaak te veel naar binnen gericht. "De NTs is een trait d'union tussen organisaties, beroepsgroepen en het publiek. Om onze taken goed te kunnen doen hebben we wel meer donateurs nodig," zei Beline Geertsema.

Ann Meskens: "Uit onderzoek blijkt dat altijd een tuin naar voren komt als je mensen vraagt naar hun ideaalbeeld. Mensen verlangen in belangrijke mate naar landschappen, met bomen, water; naar een open ruimte met mensen en dieren."

Wat de tuinierende mens als voordeel heeft: hij staat in het echte leven: hij werkt met gereedschappen en laat zich leiden door lukken en mislukken, zaaien en oogsten, trots en teleurstelling. Mijn pleidooi: we moeten meer naar buiten om hard te werken in de tuin."

Een advies uit de zaal: ga meer lobbyen bij de overheid. De NTs richt zich nu te sterk op het algemene publiek. Lobbyen is het voorlichten van de overheid.

Beline Geertsema: "Wij zoeken mensen die dit graag samen met ons willen doen."

Erik de Jong: "Laat vooral veel goede voorbeelden zien. 'Hoop en inspiratie' zijn belangrijk; die zetten mensen in beweging en laat hen denken 'dat zou ik ook kunnen of willen'."

Terugblik op de lustrumviering van de NTs in Wageningen

Wat vierde de NTs een geweldig lustrum. Het was feestelijk, het had inhoud, de locatie was prachtig, en het was mooi weer. Aan alles was gedacht om de dag vlekkeloos te laten verlopen. En dat is gelukt, en hoe! Veel dank aan Emilie Goossens en Robertien Aberson van de Lustrumcommissie is hier op zijn plek.

Tekst: Beline Geertsema Fotografie: Marleen Kooij

Nieuwe slag maken

Het gonst nog door mijn hoofd. De aardige, lieve woorden van donateurs die ik nog niet kende. Mensen die kwamen vertellen waarom ze het zo fijn vinden donateur van de NTs te zijn. Ik heb mensen ontmoet met nuttige tips of opbouwende kritiek. En dan was er ons succesvolle Rozenproject, waarbij we de bedreigde collectie van Belmonte steunen en waarmee we maar liefst € 3.000,- hebben opgehaald! Op de lustrumdag zelf hebben we er 16 nieuwe donateurs bijgekregen. Ik werd er heel vrolijk van.

De paneldiscussie met de panelleden onderling, maar ook de interactie met de zaal hebben mij zeer geïnspireerd. De sfeer was vriendelijk en opbouwend. Van tevoren hadden we natuurlijk gehoopt dat de discussie ergens naartoe zou leiden, dat er een soort uitkomst zou zijn. Ik denk dat dat ook gelukt is. Een hele duidelijke boodschap was: meer contact zoeken met ambtenaren die belast zijn met het groene erfgoed binnen hun gemeente. Pak de dingen niet te groots aan, begin kleinschalige projecten en ga daar mee aan het werk. Zoek een gemeente waar veel mis gaat op het gebied van groen erfgoed, maak daar een pilotproject van. Maar zoek ook anderen die daar bij betrokken zijn en werk samen.

Resultaten vieren

Onze Suzanne Kooij haakte daar heel mooi op in en vertelde dat met sociaal tuinieren al zo gewerkt wordt. Het is duidelijk dat de NTs hard aan het werk moet om een nieuwe slag naar de toekomst te maken. Maar die mooie zaterdag in september was het echt even genieten van wat er wel allemaal bereikt is. En dat is wat we vierden!

NTs-lustrum: zes middagpresentaties

's Middags wisten zes bevlogen mensen de deelnemers aan het NTs-lustrum in Wageningen op bijzondere wijze te inspireren.

Tekst: Natascha Beguin, Hetty Benschop, Roswitha Kleipool, Michiel Plomp Fotografie: Marleen Kooij, Marian Lenshoek

Elyze Storms-Smeets vertelde over de unieke kwaliteit van buitenplaatsen en landgoederen langs de Veluwezoom. Hoe gaan de betrokken vijf gemeenten hiermee om bij de ontwikkeling van een toekomstvisie voor dit gebied?

Dedde Smid, directeur/bestuurder en collectiebeheerder **Mirjam Lemmens** van Stichting Belmonte Arboretum in Wageningen namen een groep mee op een wandeling. Hun enthousiasme over hun arboretum en de bijzondere collectie bomen, struiken en rozen maakte veel indruk.

Carrie Preston gaf een warme, 'Amerikaanse' presentatie over mensen en hun relatie met planten, ontwerpen, duurzaamheid, 'vergeten hoekjes' en plek voor dieren. Mensen moeten een grotere binding met tuinen krijgen waardoor ze ook meer gaan geven om de wereld om zich heen, aldus Carrie.

Hans Pijs van Stichting de Wending initieert sociale groenprojecten. Mensen zijn sociale wezens is zijn uitgangspunt: het samen scheppen van een natuurlijke gemeenschappelijke tuin brengt bewoners van een buurt dicht bij elkaar.

Cor van Gelderen vertelde zeer gedreven over nieuwe ontwikkelingen op tuinplantengebied. Wat zijn de planten van de toekomst? Aan welke eisen moeten ze voldoen? Mooie voorbeelden waren *Nandina domestica* 'Firepower', *Prunus serrulata* 'Yukon', *Disanthus cercidifolius*, *Hydrangea*, *Sambucus* en *Buddleja*.

Tuinontwerper **Suze Peters** kijkt op een nieuwe manier naar onkruid. Onkruid is en blijft een gegeven, nu en in de tuinen van de toekomst.

Verstoord tuingeluk

De tuin staat er fris en fruitig bij, de bijen zoemen, de vlinders fladderen en in de verte klinkt het bescheiden geruis van de fontein. Nog verder op de achtergrond onderscheidt zich een ree tussen het groen. Alles is goed en alles gaat goed in de tuin. Lijkt het. Want achter de groene perfectie schuilt strijd. De permanente strijd tussen tuinier en andere wezens die op geheel eigen wijze genieten van de tuin.

Tekst: Anne Wolff

Aaibare plaagdieren

De gewenste vlinders waren eens minder welkom als rups. Of wat dacht u van Bambi tussen de schrale overblijfselen van uw prijsrozen? Wie tuiniert in de buurt van de Amsterdamse Waterleidingduinen kijkt waarschijnlijk evenmin vertederd naar grazende damherten.

Bij ons in de buurt – Noord-Nederland – lijken de reeën ook al minder schuw geworden. Voorheen bezochten zij vooral 's winters de tuin, nu weten zij jaarrond de sier- en moestuin te vinden. Het bedje met sla blijft onaangetast, maar peultjes en boontjes krijgen nauwelijks de kans om te groeien. Wat moeilijker ligt de verhouding tussen tuinier en de (meestal onzichtbare) muizen. De speciaal geplante *Fritillaria imperialis*, die hen zou weren uit de tuin vanwege haar penetrante geur, wordt evenals het zevenblad genegeerd. De aanwezige katten en roofvogels ten spijt slinkt hun aantal mede dankzij de zachte winters nauwelijks. Bijna onmogelijk is echter het leven met een das in je tuin. Een prachtig beest dat in een nacht de siertuin kan omploegen. En dan heb ik het nog niet eens over mollen, hazen, konijnen, bevers en wilde zwijnen.

Luxe problemen? Ja, want ondanks het gemopper overheerst de verbazing dat wilde beesten willen en kunnen leven in een door mensen gedomineerde omgeving. Soms scheidt alleen het vensterglas wild en mens. Voor mij dragen deze ongenode gasten onmiskenbaar bij aan de tuinidadylle in het buitengebied.

Strijd

Met de beschermde aaibare beesten proberen we te leven. Zo kan een combinatie van ingenieus hekwerk en schrikdraad de grotere grazers weren. Een andere mogelijkheid is het planten van minder smakelijke vaste planten, bomen en struiken. Of je kunt juist zeer smakelijk groen ter afleiding planten. In een publicatie ter bevordering van de beverpopulatie werd zelfs de tip gegeven om een veldje suikerbieten aan te leggen om bevervraat tegen te gaan. Al met al gaat het samenleven dus redelijk, soms mis je een oogst of moet er meer worden bij geplant om mens en dier te kunnen bedienen.

Stokbonen tot op reehoogte kaalgevreten.
Foto: Anne Wolff

Maar bij mollen, slakken, luizen, emelten en engerlingen trekken toch velen een grens. Een kleine zoektocht naar mollenbestrijdingsmethodes biedt een keur aan mogelijkheden, variërend van oplossingen met gebroken glas, peper en gedragen sokken in de gangen tot het plaatsen van carbid en vervaarlijke klemmen. Een bevriende tuinier zweert bij het afsteken van Bengaals vuurwerk in de gangen, met als neveneffect hier en daar waaierende zachtrode pluimen.

Zwart randje

Iedere tuin heeft slakken, of in ieder geval grote kans op slakken. Heel veel slakken. Op de vraag hoe slakken moeten worden bestreden, kwamen opmerkelijke reacties. De meest vriendelijke, arbeidsintensieve methode is het rapen van slakken aan het begin van de avond. De een brengt de vangst naar een weiland verderop, een ander kiepert de emmer over de schutting. Verschillende tuiniers gebruiken eco-vriendelijke slakkenkorrels, anderen plaatsen biervallen: het deels begraven van flesjes, of kommen met bier. De slakken verdrinken in het bier; het brengt wel nare smurrie met zich mee. Tot slot de onverzoenlijken: zij vermorzelen de slak onder de tuinlaars of knippen (met snoeischaar) de slak doormidden.

Harmonie

Het is niet altijd noodzakelijk om dieren te vernietigen of te verjagen. Mollen houden bijvoorbeeld de grond luchtig & vangen emelten en engerlingen. Maar mocht de nood toch hoog zijn, dan zijn er op diverse sites diervriendelijke oplossingen te vinden. U zou eens kunnen beginnen met het muizenvalletje van Dorus (www.youtube.com/watch?v=JEDySWqIgws).

BLOEIENDE BERMBORDERS

Traditionele vasteplantenborders kunnen adembenemend mooi zijn, maar ze zijn zeer arbeidsintensief. Wie aan zulke borders geen tijd wil of kan besteden, maar toch zo veel mogelijk bloemen wil zien, kan een alternatieve bloemenborder aanleggen. Een natuurlijk aandoende bermborder, ergens tussen een traditionele border en een bloemenweide in. **Tekst en fotografie: Éva Kovács**

Natuurlijke sfeer

Iedereen vergaapt zich aan een bloemenweide vol met klaprozen. Jammer genoeg duurt dit spektakel relatief kort en om eenjarige akkerbloemen terug te laten keren, moet de grond regelmatig worden omgeploegd. Niet zo handig. In bloemenweiden die met een meerjarig bloemenmengsel zijn ingezaaid, kan een meer permanent beeld worden bereikt. Het onderhoud is eenvoudig, alles wordt tegelijkertijd, meestal machinaal afgemaaid. In de periodes na het maaien wordt het aanzien van zo'n berm toch wel wat saai. Dit is een extensieve vorm van onderhoud, geschikt voor openbare terreinen, zoals bermen en grote particuliere tuinen. Inhoudelijk bevat zo'n bermbeplanting naast grassoorten vaste planten en deels zichzelf uitzaaiende een- en tweejarigen.

Het onderhoud is niet gericht op het behoud van een uitgekiend beeld, zoals bij traditionele borders waar elke plant een vaste, toegekende plaats heeft. Een mooie vasteplantenborder is een vrij statisch kunstwerk, waarin natuurprocessen

nauwelijks worden toegelaten. Zulke borders geven veel voldoening, maar ze zijn alleen bestemd voor tuiniers die bereid zijn om er tijd aan te besteden. In de bermen, hoewel ze niet geheel natuurlijk zijn, krijgen ecologische processen veel ruimte. Alleen door maaien worden ze beïnvloed. De klaprozen verdwijnen weliswaar op den duur, maar er ontstaat een natuurlijke, permanent bloemrijke strook. Wie de sfeer en het gemak van deze bloeiende bermen in zijn tuin wil brengen, maar geen maairegime met saaie gevolgen wil zien, zou de weidegrassoorten in de bloemenmengsels weg kunnen laten. Bij een minimaal onderhoudsniveau zal één keer per jaar alles afknippen, eventueel machinaal, volstaan. De planten hoeven niet per se inheems of streekeigen te zijn, maar wel sterk, met een ongecompliceerd, natuurlijk karakter. Net als bij goede borders, is een doordacht sortimentsplan aan te raden. Een bescheiden sortiment van grote aantallen van de individuele soorten, in in elkaar verweven stroken gemixt, helpt een natuurlijke sfeer te bereiken.

Dynamiek en spontaniteit

In tegenstelling tot traditionele borders, kunnen in deze bermborders natuurprocessen in ruimere mate worden toegelaten. Het beeld mag dynamischer worden. De tuinier beslist hoe ver deze processen worden toegestaan. Men hoeft niet vast te houden aan het originele beplantingsplan en kan spontane, ecologische ontwikkelingen enigszins toestaan. Hij zal bij te krachtig groeiende planten ingrijpen en bij te zwakke planten accepteren dat ze verdwijnen. Een onderhoudsvrije tuin is een illusie. Zoals bij alle nieuwe groenaanleg, vergen de eerste jaren meer onderhoud. Ongewenste planten zullen moeten worden verwijderd, veelal met de hand, tot een relatief evenwicht ontstaat. Zelfs bij een minimaal onderhoudsniveau blijft regelmatig wieden onvermijdelijk. Naarmate het plantendek zich sluit, zal onkruid minder kansen krijgen. Naast het wieden moeten de afgestorven delen ten minste één keer per jaar verwijderd worden. Voor een meer verzorgde indruk, is het beter de lelijke delen alvast af te knippen als ze niet meer decoratief zijn, of als storend worden ervaren. Door de keuze van planten kunnen het veel onderhoud vragende aanbinden, uitgebloeide bloemen verwijderen, opnemen en delen, mulchen en mesten achterwege blijven.

De reden waarom deze manier van tuinieren terrein wint, is tweeledig. Enerzijds het verlangen naar de vrije natuur als tegenpool van verstedelijking en toenemende controle op het alledaagse leven. En anderzijds de praktische overwegingen; het beperken van onderhoud. Dit brengt met zich mee dat uitgebloeide bloemen, omgevallen stengels en verbruinde plantenresten bij tuiniers van dit genre meer acceptatie zullen moeten krijgen en dat vergane 'schoonheid' ook wordt ontdekt en gewaardeerd. Het is waar dat deze manier van tuinieren niet bij iedereen in de smaak valt, maar wie ecologisch waardevolle, bloemrijke borders met beperkt onderhoud zoekt, kunnen bermborders wellicht een uitkomst bieden.

thema
tuinen &
onderhoud

De snoei van *Ilex* in de tuinen van Paleis Het Loo

In eerdere nummers van het Tuinjournaal kwam naar voren dat de *Buxus* in de tuinen van Paleis Het Loo zijn vervangen. Een van de redenen hiervoor was een schimmelbesmetting. Het aanhouden van de *Buxus* zou betekenen dat er gespoten zou moeten worden. Dat past niet in het beleid van de tuinen van Paleis Het Loo.

Tekst: Martje van den Bosch Fotografie: Angelique van Eerenbeemd

Tentoonstelling
De reconstructies zijn gebaseerd op bronnen uit de 17e en 18e eeuw. Deze zijn te zien op de expositie 'Bloemenpaleis Het Loo', evenals bodemvondsten die tijdens de renovatie tevoorschijn kwamen. De expositie 'Bloemenpaleis Het Loo, de tuin aangelegd & omgespit' is tot en met 1 mei 2016 te zien in de Oostvleugel van Paleis Het Loo, geopend dinsdag t/m zondag 13-17 uur. De tuinen zijn toegankelijk van 10-17 uur. Voor meer informatie: www.paleishetloo.nl/bloemenpaleis.

Cortenstaal

De besmetting stamt af van het eerste deel van de renovatie van de tuinen (2007-2008) en tussen 2013 en 2015 is alle *Buxus* vervangen. Bij de renovatie van de tuinen van Paleis Het Loo is gebruik gemaakt van de oorspronkelijke tekening uit 1706 als basis voor CAD-tekeningen. Daardoor kon de huidige tuin op de millimeter nauwkeurig naar de oorspronkelijke tekening worden aangelegd. De CAD-tekeningen zijn omgezet in kant-en-klare vormen van cortenstaal; geperforeerde staalplaten met opstaande randen van 3 millimeter waartussen de haagjes zijn geplant.

De *Buxus* is vervangen door 90.000 exemplaren van *Ilex crenata* 'Dark Green', die in gesnoeide vorm sterk op *Buxus* lijkt. In totaal betreft het ongeveer 27 kilometer haag. Hoewel het woord haag niet juist is in dit geval. Renske Ek, de conservator van de tuinen: "De cortenstalen randen langs de perken zorgen voor smallere stroken en dat maakt een fijner patroon mogelijk. Op de oorspronkelijke tekeningen zien we dat er geen haag staat maar een smal randje. De perken waren bedoeld om bijzondere uitheemse planten te tonen. Daar moet alle aandacht naartoe en niet naar een haag." De *Ilex* is dan ook als enkele rij geplant, in tegenstelling tot de *Buxus* daarvoor, die in drie rijen dik was aangeplant.

Fijn lijnenspel

De Buxushagen die er eerder stonden, snoeiden de tuinlieden met behulp van een combinatie van laserapparatuur en een traditionele elektrische heggenchaar. De *Buxus* werd eenmaal per jaar

gesnoeid. *Ilex* groeit sneller en vraagt om twee snoeibeurten per jaar; een keer in het voorjaar en een keer in het najaar.

De hoogte van de *Ilex*-rand wordt op 10 centimeter gehouden. Het fijne lijnenspel van *Ilex* vraagt om een andere aanpak. De eigen tuindienst boog zich over de vraag hoe dit moest gebeuren en opende om met een wielje over het cortenstaal te rijden, dat als geleider dient. Het snoeimes hangt met een waterpas op de vastgestelde hoogte en het wielje steunt op de rand van het staal.

In samenwerking met Hogeschool Enschede, nu Saxion, ontwikkelden zij vanuit een heggenchaar een geschikt apparaat, waar een bruikbaar model van is gemaakt. De zijanten van de *Ilex*-randen worden gesnoeid met een ander apparaat, waarvan de messen verticaal geplaatst staan.

De snoeiapparaten werken op batterijen en zijn daardoor minder zwaar dan apparaten op benzine. Een set batterijen gaat één uur mee en wordt daarna in drie kwartier opgeladen met een snellader. Er zijn daarom voor elk apparaat twee sets batterijen beschikbaar, voor continu gebruik in afwisseling.

Conservator Renske Ek is zeer tevreden over de renovatie. De huidige tuinen zijn historisch meer correct. Ze zien er nu nog meer uit als de barokke Hollandse tuin in de tijd van de eerste bewoners, Koning-Stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart II.

Bron: Groen, vakblad voor ruimte in stad en landschap, nummer 5 april 2015.

De cortenstaalranden in de Koningstuin in mei 2013.

Werken met nieuwe snoeiapparatuur.

Werken met de snoeikar in de benedentuin.

Met de klok mee: 1: Mooie borders, bij de entree van de kwekerij en de schuur. 2: Henk Jacobs bij *Helenium* 'Little Orange' (2007), een eigen selectie met een warme kleur die geen steun heeft. 3: Een afwijkende bloem bij 'Little Orange', ook leuk. 4: De karakteristieke bloemvorm van zonnekruid (*Helenium* 'Little Orange'). 5: Privétuin achter het huis, schaduw maar kleurrijk. 6: Presentatie *Helenium*, bloemvariatie met cultivar-naam. 7: Dori werkt graag in de schuur: zaaien, oppotten, stekken, scheuren... 8: Containerveld met schaduwhal.

Vasteplantenkwekerij Jacobs, Oost-Groningen

Focus op *Helenium* en siergrassen

Deelnemers aan de NTS-kwekerijdag hebben op die zonovergoten 22 augustus kunnen genieten van de uitbundig bloeiende vaste planten van kwekerij Jacobs. Henk en Dori groeiden allebei op met liefde voor de natuur, en ze waren dolgelukkig toen ze in 1987 in Vriescheloo een huis vonden met een hectare grond.

Tekst en fotografie: Julia Voskuil

Vol energie gingen ze aan de slag met de woning en de vochtige veengrond. "We legden een moestuin aan en een grote natuurvijver, waarvan de uitgegraven grond rondom geschikt werd gemaakt voor borders. Zo ontstonden verschillende groeiomstandigheden. Met het verzamelen en selecteren van tuinplanten nam onze hobby steeds serieuzere vormen aan. In 2001 waagden wij de stap en presenteerden onze vasteplantenkwekerij. In combinatie met de opengestelde tuin kregen we daar al snel een volledige dagtaak aan."

Het is hun lust en hun leven, buiten zijn en werken met planten: zaaien, stekken, scheuren en verzorgen. "Wij zijn er alle dagen mee bezig en vinden het heerlijk. Van het hele perceel nemen de borders tweederde in beslag. Ze zijn ingericht met onze moerplanten, een veelvoud van de circa 500 soorten en cultivars in de verkoophoek. Siergrassen en zonnekruid (*Helenium*) zijn goed vertegenwoordigd, want wij maken graag natuurlijke combinaties en daar lenen deze planten zich bij uitstek voor. Daarbij valt de hoofdbloei goeddeels samen, in augustus en september, te beginnen met de *Heleniums*."

Collectiehouder *Helenium*

Van het een komt het ander en sinds 9 september 2007 is kwekerij Jacobs officieel collectiehouder van *Helenium* in Nederland, een van de geslachten die de Koninklijke Vereniging voor Boskoopse Culturen onder haar hoede heeft. Het bracht hen in contact met telers en veredelaars van dit geslacht.

Duitsland heeft met de prachtige introducties van Karl Foerster in Potsdam (1874-1970) een naam hoog te houden. Kwekersechtpaar Peter en Bärbel zur Linden uit Linne treden later met veel mooie cultivars in diens voetsporen. In Nederland zorgen Inez en Frans Arnold van de voormalige 'Arnoldshof' te Wijchen met een aantal invoeringen voor een vernieuwde belangstelling en kweker Brian Kabbes uit Suameer komt ook met een paar fraaie introducties.

In Tuinen Mien Ruys te Dedemsvaart had voormalig tuinvrouw Beatrice Krehl een imposante *Helenium*-verzameling en mede via de Engelse *Helenium*-collectiehouder Martin Hugh-Jones groeide de collectie bij Jacobs uit tot meer dan 120 cultivars!

Henk en Dori genieten van contacten met mensen die dezelfde interesse en passie hebben, vakmensen en tuinliefhebbers. "Nieuwe introducties brengen beweging in het sortiment, wat niet wegneemt dat een cultivar als 'Moerheim Beauty' uit 1930 van Bonne Ruys nog steeds waardevol is." Intussen heeft Jacobs ook eigen selecties benaamd zoals 'Beatrice' (2005), 'Little Orange' (2007), 'Mien Ruys' (2007, een zaailing uit Tuinen Mien Ruys), 'Red Velvet' (2007) en

'Firecrest' (2012). Ze onderscheiden zich door hun eigenschappen en kregen een naam. De planten worden gescheurd om een partij op te kweken. Dat *Heleniums* uit zaad niet soortecht terugkomen, is interessant voor een kweker die geïnteresseerd is in nieuwigheden. Toevalstreffers met goede kwaliteiten noemt Henk 'geschenken van de tuin'. Ook een enkele afwijkende bloem weet hij te waarderen.

Schaduwtuin

Bezoekers komen binnen tussen prachtige borders en mogen overal rondwalen, ook in de tuin achter het huis. In tegenstelling tot de zonnige bordertuin is hier veel schaduw, maar de plantengroei is er niet minder uitbundig om. Koele kleuren overheersen er, van metershoge *Thalictrum*, *Veronicastrum* en *Sanguisorba* tot heerlijk geurende *Phlox* in tere tinten. Ook hier zijn de slingerende paden bedekt met materiaal dat in het voorjaar uit de borders wordt geknipt. "Dat gaat een seizoen mee, precies lang genoeg", zegt Henk. Tussen het klanten helpen door, is Dori bezig in de schuur. "Er is altijd wel wat te zaaien, te stekken of te scheuren." Als de *Heleniums* bloeien, laat een uitstalling in flesjes de grote bloemvariatie zien, compleet met naam. Een mooie en gezellige kwekerij, waar je zeker voor *Heleniums* aan het goede adres bent.

Kwekerij Jacobs

5^e Dalweg 4, 9699 TS Vriescheloo (Gr)
E info@kwekerijjacobs.nl, I www.kwekerijjacobs.nl
Open: 3e weekend maart t/m 1e weekend oktober
woensdag t/m zaterdag, 9.00 – 17.00 uur

MONUMENTAAL GROEN; NIET LANGER STIEFKIND BIJ HERBESTEMMING

“Herbestemming betekent dat een bestaand pand een andere functie krijgt.

Hierdoor komt het gebouw niet leeg te staan en wordt het niet gesloopt.

Een deel van deze gebouwen heeft bovendien monumentale waarde. Vooral religieus erfgoed zoals kerken en kloosters, industrieel erfgoed en historische boerderijen heeft te maken met leegstand en dus ook met herbestemming.”¹

Tekst: Ronald van Immerseel

Fotografie: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Bovenstaand citaat is te vinden op de website van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed. Opvallend is dat er geen woord wordt besteed aan de omgeving van herbestemde monumenten, terwijl juist de “groene voet” vaak een belangrijke rol speelt bij herbestemming. Gelukkig wordt tegenwoordig de tuin- en parkaanleg steeds vaker gewaardeerd en integraal bij het herbestemmingsproces betrokken.

Aanleg vogelvrij

Veranderend gebruik heeft grote gevolgen voor de directe omgeving. Een buitenplaats die herbestemd wordt tot hotel, restaurant of gemeentehuis vergt aanpassingen zoals verharde wegen en parkeerlocaties. Om het monumentale gebouw te sparen en/of vanuit het oogpunt van de economische haalbaarheid van de herbestemming was de tuin- en parkaanleg in het verleden vaak “vogelvrij”. Dergelijke vroege herbestemmingen hielden weinig rekening met de architectuur van de omgeving. Een bekend voorbeeld hiervan vormt het als hotel herbestemde kasteel Oud-Wassenaer. In het door Eduard Petzold in 1876 ontworpen park verrees in 1975 pontificaal naast het huis een in de aanleg detonerend nieuwbouwcomplex.

Beresteyn te Voorschoten: parkaanleg onderscheidend

De buitenplaats Beresteyn is in 2009 na jaren van leegstand en verwaarlozing aangekocht door Amvest, een ontwikkelaar en woningbouw-belegger.

Amvest kocht Beresteyn met als doel de buitenplaats een toekomstbestendige herbestemming te geven en hier wonen in combinatie met zorg te realiseren. In de planvorming wordt expliciet het herstel van de parkaanleg opgenomen en de nieuwbouw wordt zorgvuldig en met respect voor

de parkaanleg ingepast.

Door herontwikkeling op de plek van het bestaande vastgoed met nieuwbouw kan een nieuwe generatie op Beresteyn komen wonen, en kan het parkbos als drager van de buitenplaats zorgvuldig worden beheerd en behouden. Bovendien zal het park worden opengesteld van zons-opgang tot zonsondergang. Voor Amvest vormt juist de parkaanleg binnen de herbestemming een onderscheidend karakter.

Huis Doorn: park wordt collectiestuk

In 1919 wordt Huis Doorn gekocht door de uit Duitsland gevluchte voormalig keizer Wilhelm II, die zich hier vestigt met zijn beroemde wagonladingen vol keizerlijke bezittingen. Na de Tweede Wereldoorlog komen kasteel en keizerlijke collecties in bezit van de Staat der Nederlanden en wordt Huis Doorn herbestemd tot museum gewijd aan Wilhelm II. Tegelijkertijd wordt echter het park versoberd en krijgt slechts het noodzakelijke klein dagelijks onderhoud.

Recent wordt echter de waarde van de parkaanleg (h)erkend en is een grootschalig herstel door het Rijksvastgoedbedrijf aanstaande. Tekenend voor deze koerswijziging is de titel van de uitgave van het Rijksvastgoedbedrijf; “Zonder park geen huis. Herstel monumentaal Park Huis Doorn”. Een van de uitgangspunten hierbij is “het park inzetten als levend, groen collectiestuk van rijksmuseum Huis Doorn: de renovatie leidt tot een keizerlijk park, dat past bij het cultuurhistorisch belang ervan, dat de bezoeker ook als zodanig kan beleven.”² Zo wordt het park 50 jaar later alsnog herbestemd tot groen collectiestuk binnen de keizerlijke collectie.

¹ <http://cultureelerfgoed.nl/dossiers/herbestemming>

² Rijksvastgoedbedrijf, Zonder park geen huis. Herstel monumentaal Park Huis Doorn (2015)

Regelmaat is minder werk

Tussen de weilanden in Terschuur ligt een huis met rieten dak, ingebed in een paradijselijke tuin. Tien jaar geleden was die tuin nog een kale akker.

Tekst: Henriette de Bordes Fotografie: Albertine van Schelven en Lietje de Vree

De bewoners, de familie van Schelven, hebben de zaak rigoureuus aangepakt. De akker werd van onkruid ontdaan en voor het tuinontwerp is de hulp van Beline Geertsema ingeroepen. Nu ligt daar een paradijs waar ieder die het ziet met volle teugen van geniet. In de beschrijving van de tuin in de Open Tuinen Gids staat: “de borders zijn zorgvuldig opgebouwd en perfect onderhouden”.

Een zo perfect onderhouden tuin, hoe doe je dat? Ik vroeg het de eigenaresse, Albertine: “Wat ik doe is niets bijzonders hoor, dat is algemeen bekend. Maar ik kan je wel vertellen hoe ik het precies doe.”

Vroege voorjaarsronde

“In het voorjaar begin ik met een afknipronde langs de borders, die voor de winter hun jasje mochten behouden: immers de verstilde schoonheid van berijpte planten is te verkiezen boven een plantvak met stoppeltjes.

Na het knippen ga ik op m'n knieën en maak met mijn tuinklauwtje de grond om de planten los en wied het onkruid. Mijn gevleugelde woorden zijn dat ik er met een nagelschaartje doorheen ga, de enige manier om het echt schoon te krijgen. Daarna komt er een dunne laag champignonmest op de borders. Eigenlijk is wieden bij mij een routine, dat doe ik het hele jaar door. Mijn stelling is: regelmaat is minder werk.

In april worden m'n antieke metalen plantenrekjes in stelling gebracht en krijgt alles wat te hoog dreigt te worden een steuntje en wordt vastgebonden. Dit is veel werk maar heel belangrijk.

Chelsea Flower Cut

In mei en tot 21 juni pas ik de ‘Chelsea Flower Cut’ toe, dat wil zeggen bepaalde planten worden tot halverwege afgeknipt. Op deze manier krijg je bossiger en sterkere planten die gedurende een langere periode bloeien. Planten die ik zo top zijn: *Phlox*, *Eupatorium*, *Veronicastrum*, *Sedum*, *Helenium*, *Chelone*, *Aster*, zoals *Aster x frikartii* ‘Mönch’ en *Aster lateriflorus* ‘Horizontalis’.

Tegelijkertijd wordt het verwilderingsbosje aan de rand van de tuin met de bosmaaier behandeld en krijgen bodembedekkers zoals *Symphytum* en *Pulmonaria* een beurt.

Uitgebloeide bloemen moeten direct na de bloei worden weggenomen en *Alchemilla*, *Geranium*, (behalve ‘Rozanne’) ridderspoor, *Stachys* tot de grond toe afgeknipt. Een tweede groei en eventuele bloei is dan het resultaat.

Nog een tip om de tuin er tot laat in het jaar goed uit te laten zien: besteed extra aandacht aan herfstbloeiërs, want die zijn het hele seizoen lang mooi: met hun bladgroen als rustpunt tussen de bloemen van het zomerseizoen en ten

slotte, wanneer de zomerbloemen gaan verfloderen, als feestelijke uitwaaiër van het tuinjaar. Onmisbaar voor het er verzorgd uit laten zien van onze tuin is een mooi groen grasveld. Dat is het werk van mijn man Arnout. Hij maait het twee keer per week en steekt de randjes geregeld af. Zoals aan het begin al genoemd: de planten worden in het najaar niet afgeknipt. Wel is het aan te bevelen om de uitgebloeide bloemen van snel in het zaad schietende planten te verwijderen. Dit zijn bijvoorbeeld *Eupatorium*, *Aconitum* en *Strobilanthes*.

Een ander, heel belangrijk advies: wees extra alert bij planten die je hebt gekregen van iemand die er te veel van had. Dit zijn meestal woekeraars en in mijn border zijn die niet welkom.

In het eerder genoemde verwilderingsbosje zijn de toelatingseisen minder streng en mogen snelle groeiers ‘los’. De herfstbloeiende *Aster ageratoides* doet het daar goed in de schaduw.

Maar ook daar let ik erop dat het er verzorgd uitziet, dat kan ik niet laten.” Tot zover Albertine. Deze tuin is een duidelijk bewijs dat orde, regelmaat en discipline kunnen leiden tot een paradijs waar iedereen gelukkig is.

Tuin Albertine van Schelven, Stoutenburgerweg 29, 3784 VD Terschuur.

Tuin nr. 144, Open Tuinen Gids 2015.

De tuin is open na afspraak: 0342 452 528; e-mail: a.v.schelven@gmail.com. Entree: € 3,- incl.

koffie/thee/lekkernij.

De landelijk gelegen tuin uit 2005 bestaat uit rechte lijnen en vlakken. De borders zijn zorgvuldig opgebouwd en perfect onderhouden.

Oppervlakte: 4.000 m².

Tekst en fotografie:
Conny den Hollander

Naturbegraafplaats bedreiging voor herstel 't Hemeltje?

Stichting IJssellandschap wil een deel van landgoed 't Hemeltje nabij Bathmen bestemmen als natuurbegraafplaats. Omwonenden en inwoners van Bathmen zien het plan als een bedreiging van de cultuurhistorische waarden van het landgoed.

Landgoed 't Hemeltje omvat ongeveer 50 hectare en heeft drie eigenaren: Stichting IJssellandschap, ASR Levensverzekeringen NV en de heer Th. Sandberg. In 1625 wordt de boerderij Hemmelkenbelt (Hemeltje op een belt) voor het eerst genoemd. De boerderij lag langs de Oude Postweg, een belangrijke verbinding van Deventer naar Duitsland, en deed waarschijnlijk ook dienst als herberg. In de 17e en 18e eeuw heeft het landgoed zich verder uitgebreid. Rond 1780 is aan de oostkant het huidige landhuis gebouwd en kreeg het landgoed een geometrische structuur met lange zichtlijnen en een aantal bijzondere elementen. De boerderij is rond 1820 afgebrand.

Unieke aanleg

Wat 't Hemeltje zo bijzonder maakt, is dat in tegenstelling tot de meeste Overijsselse landgoederen, de latere landschapsstijl aan het landgoed voorbij is gegaan. De geometrische lanenstructuur en de bijzondere elementen zoals een sterrenbos, een ganzenvoet en een ferme ornée met waterberging zijn nog deels zichtbaar, inmiddels hersteld of mogelijk nog te herstellen.

De Stichting IJssellandschap heeft het plan opgevat om een deel van het landgoed te bestemmen tot natuurbegraafplaats voor 6.000 graven. Het gebied heeft op de eerste plaats de bestemming van natuur, het begraven is van ondergeschikte betekenis.

De stichting vindt een natuurbegraafplaats passen in de missie van de stichting: het landschap zorgt voor

De rond 1780 aangelegde waterberging was bedoeld voor afwatering van de Oude Postweg.

Links: Landhuis 't Hemeltje, gebouwd rond 1780.

Rechts: De Oude Postweg was een belangrijke verbindingsweg tussen Deventer en Duitsland.

Protesten van omwonenden tegen de aanleg van de natuurbegraafplaats.

Het sterrenbos is onlangs opnieuw aangelegd.

de mens en de mens zorgt voor het landschap. Stichting IJssellandschap ziet de plannen voor het natuurbegraven als een kans voor het herstel van de structuur en de bijzondere elementen van het landgoed. De inrichting van de begraafplaats zal zich beperken tot parkeerplaatsen en een ontvangstgebouw.

Cultuurhistorische waarden

Mogelijk kunnen de begravingen een bedreiging zijn voor de cultuurhistorische waarden op het gebied van archeologie, en een aantasting van de geometrische structuren, waardevolle elementen en bomen. Dit hangt onder andere af van het aantal begravingen, de plaats van de graven en de manier waarop wordt begraven. Ook de aanleg van parkeerplaatsen en gebouwen kan invloed hebben op de cultuurhistorische waarden. Omdat er nog geen definitief inrichtingsplan is, kan er nu nog niet worden gezegd of werkelijk sprake zal zijn van een bedreiging.

Omwonenden en inwoners van Bathmen zien de natuurbegraafplaats als een aantasting van de recreatieve, cultuurhistorische en natuurwaarden van het landgoed. Zij hebben samen een actiegroep opgericht met een website waarop zij hun argumenten tegen de plannen toelichten. Het college van B&W van Deventer heeft zich positief uitgesproken over de komst van de begraafplaats, mits er voldoende draagvlak is onder de bevolking. Het aantal van 6.000 graven vindt het college te veel in verhouding tot het beschikbare oppervlak.

Herstel bepleit

De heer Sandberg, eigenaar van een deel van het landgoed en mede-initiatiefnemer van de actiegroep en de website, heeft de Nederlandse Tuinenstichting benaderd. Onlangs is het op zijn terrein gelegen sterrenbos hersteld.

Hij pleit voor verder herstel van de geometrische lijnen en bijzondere elementen op het terrein van de stichting. De heer Sandberg vraagt aandacht voor deze zaak bij de NTS, omdat hij van mening

is dat een natuurbegraafplaats de recreatieve waarde van het landgoed ernstig zal aantasten, en het verdere herstel van historische structuren en elementen zal bedreigen.

De NTS volgt de ontwikkelingen en richt de aandacht vooral op de inpassing van de natuurgraven ten opzichte van behoud en herstel van de karakteristieke elementen van het landgoed. Ook is het van belang dat het gebied het karakter van landgoed behoudt en het natuurbegraven niet gaat overheersen. Dit pleit voor een beperkt aantal graven per hectare.

Meer informatie:

<http://www.ijssellandschap.nl/index.php/projecten/bosbegraafplaats>

<http://natuurbegraafplaats-waaromniet.nl/locaties/>

<http://www.rtvoost.nl/nieuws/default.aspx?nid=225398&cat=1>

**EXCURSIE 12 SEPTEMBER:
GEHEIME TUINEN EN DIRK TERSTEEG IN SITTARD**

Normaal verzamelen zich bedevaartgangers in het gebouw Mariapark tegenover de basiliek van Sittard. Zaterdagmorgen 12 september stonden Peer Boselie en Dineke Onderdelinden van de Werkgroep Geheime Tuinen echter klaar om NTs-donateurs te ontvangen met koffie en vlaai en erna een wandeling door onbekend groen.

Kleine groene oases verbinden

Peer Boselie is stadsarchivaris en geestelijk vader achter het plan om de kleine groene oases rond het stadshart te revitaliseren en met een wandeling te verbinden. Hij is een enthousiast pleitbezorger en dat levert resultaat op. Gesloten tuinblokken rond de stadswallen zijn heropend, nieuw beplant en via borden wordt een verhaal verteld, zoals dat van de ongelukkige liefde in de Jardin d'Isabelle. De grote Ursulinentuin wordt een bezinningstuin, naast het Toon Hermanshuis ligt een roerende rozentuin voor kankerpatiënten en hun naasten. Verderop wachten middeleeuwse volkstuinten en forten op hun nieuwe bestemming.

Stadspark

Het was een wandelexcursie, perfect voorbereid door Marjorie Gisolf-Smit en Hetty Benschop van de Excursiecommissie, dus liepen we na de Geheime Tuinen door het Stadspark naar De Ophovenermolen waar Guy Limpens aanschoof bij de lunch, landschapsarchitect en tevens stedelijk ontwerper in Sittard. Hij toonde de ontwerpen van Dirk Tersteeg uit 1921 voor het Stadspark en vertelde hoe het park er in fases kwam, de veranderingen erin, de bedreiging door bebouwing en vereenvoudiging van beplanting. Limpens richt nu zo authentiek mogelijk in de stijl van Versteeg het oorspronkelijke deel van het park opnieuw in. Tijdens de wandeling erna door de verschillende sferen van het park, zoals de grote vijver, het oude zwembad, de cirkels en de vierkante vijver, zagen we nieuw en oud naast elkaar. Guy Limpens is een kundig verteller en fervent beschermer van het groene culturele erfgoed. Langs lanen met fraaie tuinen, heggen en villa's wandelden we naar de markt voor de afscheidsborrel, niet alleen voor deze excursie.

Voor Hetty Benschop is dit het laatste seizoen als gewaardeerd lid van de Excursiecommissie: dankjewel Hetty!

Presentatie over de Geheime Tuinen door Peer Boselie in het Mariapark.

De begraafplaats van de zusters Ursulinen wordt onderdeel van een bezinningspark.

Landschapsarchitect Guy Limpens geeft tijdens de lunch uitleg over het Stadspark.

De plattegrond van het Stadspark, ontworpen door Dirk Tersteeg, heeft dezelfde schaal en hetzelfde ritme als de aansluitende woonbuurt.

EXCURSIES IN 2016**25 JUNI FRIESLAND: TUINIEREN OP DE GRENS VAN NATUUR EN CULTUUR (BUSEXCURSIE)**

's Ochtends bezoeken we twee passievolle bedrijven: Cruydt-Hoeck in Nijberkoop, met rondleiding van Jasper Helmantel, gevolgd door de 'Tuinen van Weldadigheid' in Veenhuizen. 's Middags bezoeken we de Ecokathedraal van Louis Le Roy, de voorloper van de huidige *Guerrilla Gardening*-beweging, en tot slot de tuin bij het kerkje van Oldeholtpade.

De middeleeuwse patronen zijn nog aanwezig in de voormalige volkstuintjes.

**9 JULI: TUINEN ROND OM EINDHOVEN (BUSEXCURSIE)
(PROGRAMMA ONDER VOORBEHOUD)**

Drie tuinen staan op het programma: in Nuenen, Maarheeze en Lierop. Twee tuinen staan in de Open Tuinen Gids.

De tuin in Nuenen is opgebouwd uit verschillende tuinen (grassen, mediterrane, formeel en Japans). De tuin in Maarheeze is parkachtig van opzet en ligt deels in een bos. De tuin in Lierop ligt juist tussen weilanden en heeft fraaie vasteplantenborders, fruitbomen, een vijver en een tuinhuis.

De zusters van het Kostbaar Bloed hebben het klooster Agnetenberg verlaten, de schitterende tuin is gebleven.

27 AUGUSTUS ROTTERDAM: URBAN GARDENING (BUSEXCURSIE)

Net als New York, Londen en Berlijn is Rotterdam al jaren bezig met 'urban gardening/farming'. De Excursiecommissie biedt u een afwisselend programma: 's ochtends de community garden 'De Bajonettuin' en de recentelijk fraai vergroende Maasoevers met beplanting van Piet Oudolf. Lunch in een van Europa's grootste stadslandbouwbedrijven: 'Uit je eigen tuin'. 's Middags de Voedseltuin aan de Keileweg en het Dakpark (boven de Bigshops). Slotakkoord op Nederlands eerste grote oogstbare dak, de Dakakker aan de Schiekade.

Meer informatie volgt in het maartnummer van het Tuinjournaal.

**NTs-reis naar Duitsland van
6 t/m 11 september 2016**

In september 2016 organiseert de NTs een tuin- en kunstreis naar Duitsland. Doel is Dessau, met beroemde parken zoals het Wörlitzer Park, Park Oranienbaum, Park Mosigkau en het Bauhaus Museum Dessau. Ook brengen we een bezoek aan Schloss Wilhelmshöhe in Kassel, zowel aan de baroktuin als aan de beroemde kunstverzameling. Om de afstanden te overbruggen, wordt in vier verschillende hotels geslapen. In Dessau wordt gefietst. De parken zijn groot, dus belangrijk is dat u goed ter been bent. Ook zal er contact zijn met onze Duitse zustervereniging en belangrijke mensen uit de Duitse tuincultuur. Als u geïnteresseerd bent, stuur dan uw naam en adres naar info@tuinenstichting.nl. In december of januari sturen we u dan meer informatie en prijzen.

KWALITEITSIMPULS ZOCHERPARKEN IN DE LANDGOEDERENZONE VAN ZUID-HOLLAND

In juni is een tuinhistorisch langgekoesterde wens in vervulling gegaan: een breed onderzoeksproject naar de Zocherparken, vanuit historisch, architectonisch, botanisch en beheersmatig oogpunt. Kennis op deze vlakken van de door de familie Zocher (ca 1790-1860) ontworpen en aangelegde parken is relevant, omdat deze parken in hoge mate het huidige groene karakter van de landgoederenzone van Zuid-Holland bepalen.

Tekst: Carla Scheffer, Els Fischer, Korneel Aschman en Hein Krantz

Fotografie: Carla Scheffer, Korneel Aschman en Roel van Norel

Veel buitens zijn eerder gesticht, maar de meeste eigenaren hebben hun park vanaf eind 1700 laten moderniseren en inrichten naar de toen modieuze landschapsstijl. De familie Zocher heeft daarin een grote rol gespeeld. Vader Johan David Zocher (sr.) en zoon Johan David Zocher (jr.), in samenwerking met kleinzoon Louis Paul Zocher, hebben een groot oeuvre nagelaten in Zuid-Holland en daarbuiten. Daarnaast zijn veel parken door minder bekende architecten en door particulieren ingericht in landschapsstijl ‘in de stijl van Zocher’.

Deskundig beheer

Vanwege de specifieke cultuurhistorische waarde zijn de meeste oude parken beschermd als rijksmonument. Veel parken zijn echter sleets geworden, door hun respectabele ouderdom, maar ook door onvoldoende deskundig beheer. Hierdoor vervagen hun architectonische en botanische eigenheid. Dit geldt voor alle parken in landschapsstijl, maar de teloorgang valt met name op bij de Zocherparken, omdat Zocher sr. en jr. zo’n herkenbare, ook onderling onderscheiden, ontwerpstijl hadden. Om de Zocherparken duurzaam en ook voor het publiek als zodanig beleefbaar te behouden, zijn consistent beheer en op kennis gestoeld herstel nodig; het levend groen, maar ook parkaankleding zoals bruggen en tuinkoepels kennen zonder goed onderhoud een beperkte levensduur.

De buitenplaats Berbice in Voorschoten van J.D. Zocher sr.

Kennis basis voor kwaliteitsimpuls

Voor een adequate instandhouding van deze parken is het noodzakelijk dat het beheer gebaseerd is op de door de Zochers gebruikte ontwerpprincipes en bijzondere beplantingskenmerken. Zij zijn immers bepalend voor de historische en ruimtelijke parkkwaliteit. Dit alles in het besef dat het gebruik van de parken in veel gevallen veranderd is. Nieuwe gebruiksvormen en intensiever gebruik, zowel in aantallen bezoekers als specifieke recreatievormen, vragen om aanpassing in beheer en/of vernieuwing van parkonderdelen. Door hun leeftijd hebben de parken ook hoge natuurwaarden, die kenmerkend zijn voor oude buitenplaatsen. In de dichtbevolkte Randstad zijn deze parken, door hun ooit aangeplante gevarieerde flora, van onschatbare waarde voor de wilde fauna. Ook dit is reden om aandacht te schenken aan de kenmerken van de 19e-eeuwse parkaanleg en de eisen die deze, in combinatie met huidig gebruik, stellen aan het toekomstbestendig parkonderhoud en de instandhouding van de historisch waardevolle elementen en structuren.

Plan van aanpak

Het onderzoek is erop gericht een verantwoorde basis te leggen voor de duurzame instandhouding van de Zocherparken, door het vergroten en toegankelijk maken van de kennis over het idioom van de familie Zocher. Nevendoel van het onderzoek is, dat het ook inspireert tot een op kennis

Het parklandschap van Huize De Paauw in Wassenaar is een ontwerp van Zocher jr.

gebaseerd beheer en herstel van de andere monumentale parken. Hiermee worden de cultuurhistorische, ecologische en toeristisch-recreatieve kwaliteiten van de Zuid-Hollandse landgoederenzone beter onder de aandacht gebracht van eigenaren, beheerders, ontwerpers, publiek en gebruikers van de parken. Het onderzoek zal resulteren in een ‘handboek’ met handvatten voor het beheer. Tevens worden de Zochers, als toonaangevende ontwerpers voor de landgoederenzone met toeristisch-recreatieve initiatieven, beter op de kaart gezet.

Het project Kwaliteitsimpuls Zocherparken is een initiatief van het Erfgoedhuis Zuid-Holland en de gemeenten Wassenaar, Voorschoten, Leidschendam-Voorburg, Delft en Den Haag en sluit aan bij het beleid van de Erfgoedlijnen van de provincie Zuid-Holland. Onder begeleiding van een projectteam voeren de adviesbureaus Korneel Aschman en Stichting In Arcadië de eerste, inventariserende fase van het project uit. Zij worden bijgestaan door een klankbordgroep, bestaande uit eigenaren, beleidsambtenaren en deskundigen uit het werkveld, onder wie hoveniers, tuinhistorici en de Nederlandse Tuinenstichting. Het project is financieel mogelijk gemaakt door de provincie Zuid-Holland, de genoemde gemeenten, het Prins Bernard Cultuurfonds en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. De eerste resultaten worden in het voorjaar van 2016 verwacht.

NTs verwelkomt nieuwe bedrijfsdonateurs

De Nederlandse Tuinenstichting biedt bedrijven die de missie van de NTs ondersteunen een bedrijfsdonateurschap aan. Bedrijven als kwekerijen, leveranciers van hoogwaardige tuinproducten, tuinarchitecten en -ontwerpers en hoveniers krijgen via diverse communicatiekanalen toegang tot de achterban van de NTs en kunnen aldus hun klantenkring en omzet vergroten.

Tekst: Suzanne Kooij

De afgelopen maanden hebben wij een aantal nieuwe bedrijfsdonateurs mogen verwelkomen; enkele van hen worden binnenkort uitgebreid gepresenteerd via onze (social) media. Hierbij een korte introductie.

Historisch Groen Beheer houdt zich bezig met het praktisch beheer van historisch groen. Na tweeëntwintig jaar werken in het historisch groen heeft Klaas de Boer een schat aan kennis en ervaring om klanten bij te staan. Zijn werkveld bestaat uit het verzorgen van subsidieaanvragen, het uitvoeren van projecten, advisering, planvorming en uitvoering in opdracht van rentmeesters, adviesbureaus, tuin- en landschapsarchitecten, hoveniers en aannemers.

Hoveniersbedrijf Stip te Elspeet is een partner bij het aanleggen, renoveren en onderhouden van tuinen. Drijfveer is het rentmeesterschap voor mens, plant en milieu. Het bedrijf verzorgt beheerplannen, meerjarenplannen en herinrichtingsplannen. Hoveniersbedrijf Stip is NL Professional bij NL Greenlabel.

Stadshoveniers heeft 10 jaar ervaring met het aanleggen en onderhouden van gemengde beplantingen, zowel vaste planten als eenjarigen. Doel van Diederik Schwaanhuysen van Stadshoveniers is om het groen in de stad naar een hoger niveau te tillen. Diederik ontwerpt beplantingen, geeft advies, coacht en voert fijn onderhoud uit zoals het snoeien van fruit. Voor onderhoud en aanleg van de gehele tuin werkt hij samen met andere hoveniers en een landschapsonwerper.

René Koot van **Koot Software Design** voert drie websites die voor onze donateurs interessant kunnen zijn:

- **Plantenkennis** (www.plantenkennis.com): Een computerprogramma/elektronische encyclopedie met gegevens en foto's van 7.000 planten. De database wordt ook gebruikt voor een plantengids op de website van Groei&Bloeï en voor de app *Plantenzoeker* van Groei&Bloeï.
- **Plantago** (www.plantago.nl): Een website met 160.000 plantennamen en 40.000 foto's en informatie waar de plant te koop is in Nederland en België.
- **Plantenvinder** (www.plantenvinder.nl): Een meertalige website waar planten kunnen worden gezocht op basis van hun kenmerken zoals bloeitijd, bloemkleur, standplaats en dergelijke.

Adviesburo Groene Monumenten is een advies- en onderzoeksbureau gespecialiseerd in historische tuinen, parken en landschappen. Adviesburo combineert de passie voor cultuurhistorie met een bos- en natuurbeheerachtergrond. De activiteiten bestaan uit beheer, herstel en aanpassing van tuin en park, in combinatie met een tuinhistorisch onderzoek of cartografische quick-scan.

BESTUUR NTs

Beline Geertsema-Key, voorzitter, Robertien Aberson, project sociaal tuinieren, Lara de Graaf, secretaris Hein Krantz, vice-voorzitter, Gea de Groot-Op den Brouw, juridische zaken/penningmeester, Emilie Horst-Goossens, public relations, Michiel Plomp, excursiecommissie, Annemiek Tromp, monumentencommissie

MONUMENTENCOMMISSIE

Annemiek Tromp, voorzitter, Christieweduwer, secretaris, Piet Bakker, Henk Barkhof, Lenneke Berkhout, Jan-Willem Edinga, Hanny van der Heide, Mariël Kok, Carla Scheffer, Willem Verhoeven

EXCURSIECOMMISSIE

Michiel Plomp, voorzitter, Marjorie Gisolf, Roswitha Kleipool-De Regt, Roelke Nienhuis, Dienneke Onderdelinden, Ysk Vondeling, Lisette van Zandvoort-Gerritsen

OPENTUINENCOMMISSIE

Gonne Doorman-van den Wall Bake, voorzitter, Anneke van Apeldoorn, Marianne Biolders-Bergmans, Rita Bergshoeff-den Breeje, Beline Geertsema-Key, Brigitte Gentis-van Dam Merrett, Lietje de Vree-van den Bergh

PUBLICATIECOMMISSIE

Johanna Karssen, Marianne van Lidth de Jeude en Honey Wolff

REDACTIE TUINJOURNAAL

Marian Lenshoek, hoofdredacteur, Korneel Aschman, Martje van den Bosch, Lara de Graaf, Ronald van Immerseel, Martin Knol, Éva Kovács, Anne Wolff

COMMISSIE SOCIAAL TUINIENEN

Suzanne Kooij, projectleider, Robertien Aberson, Marilies Jacobs, Wendy Molenaar, Suze Peters, Carlo de Waal

COMMISSIE WEBSITE

Suzanne Kooij, Hanneke Jelles

BUREAU NTs

Suzanne Kooij, hoofd bureau, Josje Engel, Ellen Kickhefer, Marleen Kooij
Het bureau van de NTs is bereikbaar op maandag, dinsdag en woensdag van 10-13 uur.

ADVISEURS GROEN ERFGOED

Groningen: Stieneke van der Wal, Friesland: Rita Mulder-Radetzky; Drenthe: Thea Brouwer, Overijssel: Conny den Hollander, Gelderland: Henk Barkhof, Sjef Hendriks, Hanny van der Heide, Utrecht: Mariska de Boer, Noord-Holland: Piet Bakker, Peter van den Bos, Noord-Holland (Amsterdam): Juliet Oldenburger, Zuid-Holland (Den Haag e.o.): Joost Gieskes, Zuid-Holland (overig): Inge Castelijin Zeeland: Nelleke van der Feltz-van Heumen, Noord-Brabant: Willem Verhoeven, Carien van Bortel, Limburg (noord, incl. Land van Cuijk en Rijk van Nijmegen): Anneke Meijssen, Limburg (Midden en Zuid): Fon Habets, Mauk Driessen

COLOFON

32e jaargang, nummer 4, december 2015. Een uitgave van de Nederlandse Tuinenstichting. Verschijnt 4x per jaar. ISSN 1382 - 2659. Oplage: 3.100 exemplaren
Redactie: Redactiecommissie Tuinjournaal
Eindredactie: Hanneke Prins
Vormgeving: MAT ONTWERP BNO, Den Haag
Druk: Drukkerij Ten Brink, Meppel

NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

Nieuwezijds Kolk 28 1012 PV Amsterdam, T 020 623 50 58
Website: www.tuinenstichting.nl E-mail: info@tuinenstichting.nl
Giro 559 54 46 (ING Bank) IBAN NL28 INGB 0005595446 / BIC INGBNL2A

GEEF MEER OM GROEN!

STEUN DE NTs VIA EEN PERIODIEKE SCHENKING

Het in stand houden van bijzondere tuinen en parken is hard nodig, nu en in de toekomst. Daarom doen onze donateurs al jarenlang een gift aan de Nederlandse Tuinenstichting. De Belastingdienst maakt het nu heel eenvoudig om via een periodieke (jaarlijkse) schenking tot tweemaal zoveel geld aan de Nederlandse Tuinenstichting te doneren, terwijl het u toch niets extra kost! Wie wil dit nu niet?

MEER SCHENKEN VIA BELASTINGVOORDEEL

U hoeft nu geen notariële akte meer te laten opmaken. Maak zoals zo velen gebruik van de nieuwe regeling en zet uw huidige jaarlijkse donatie om in een periodieke schenking voor minimaal 5 jaar. Dat kan snel en eenvoudig via onze website.

MEER WETEN?

Uitgebreide informatie vindt u op onze website. Voor al uw vragen over periodiek schenken en fiscale voordelen kunt u contact opnemen met ons bureau op 020 623 50 58, info@tuinenstichting.nl.

GEEF MEER OM GROEN

WWW.TUINENSTICHTING.NL

TOT TWEEemaal ZO VEEL DONEREN AAN DE NTs TERWIJL HET U TOCH NIETS EXTRA KOST!

Plantenkennis

Het meest uitgebreide planteninformatie programma

Het computerprogramma Plantenkennis bevat uitgebreide informatie over ruim 7500 in Nederland en België verkrijgbare planten met meer dan 7300 fraaie foto's die een goed beeld geven van de sierwaarde van de plant.

- Het Plantenkennis-programma heeft een **uitgebreide zoekfunctie** waarmee u planten kunt selecteren op basis van hun kenmerken.
- Naast alle kenmerken van de plant vindt u in het Plantenkennis-programma ook hun winterhardheid en herkomst. Tevens is er bij veel planten **achtergrondinformatie** opgenomen, over bijvoorbeeld de speciale eigenschappen en kwaliteiten van de betreffende plant.
- De PRO versie van het programma biedt hoveniers en tuinarchitecten de mogelijkheid om **eenvoudig beplantingslijsten** te maken voor hun klanten. Deze beplantingslijsten kunnen o.a. worden gebruikt voor offertes en bestellijsten. Ook kan hiervan een boekje worden afgedrukt met daarin van elke plant een pagina met foto en plantgegevens.
- Het Plantenkennis-programma is samengesteld door ervaren professionals die reeds jarenlang met deze planten werken. Hierdoor kennen zij alle kenmerken van de planten en is het **programma zeer compleet** geworden.

